

Oorspronklike plan van die eerste uitleg van Johannesburg,
in 1887 opgestel deur landmeter Jos. E. de Villiers

HERDENKING VAN DIE SKILDER JACOB HENDRIK PIERNEEF

deur C. de Jong

In 1986 word die geboortejaar van die kunsskilder Jacob Hendrik Pierneef (1886-1957) herdenk omdat hy 'n toonaangewende kunstenaar was en hy 100 jaar gelede gebore is. Hy was 'n seun van die Nederlandse bouer Gerrit Leendert Pierneef en van Christine Neeske Buser, gebore in Suid-Afrika. Hy is gebore en oorlede in Pretoria, sy blywende woonplek. Hulle is kort na die besetting van Pretoria deur die Britse leër op 5 Junie 1900 na Durban verban en het vandaar na Hilversum in Nederland vertrek. Tydens die oorlog 1899-1902 het Jacob Hendrik, "Henk" genoem, sy opleiding in die kuns voortgesit in die Akademie voor Beeldende Kunsten te Rotterdam, waar ook ander vooraanstaande Suid-Afrikaanse kunstenaars, met name Frans Oerder en Anton van Wouw, geskool is.

Reeds in 1902, na die vrede, het die Pierneefgesin na Pretoria teruggekeer. Maar die na-oorlogse depressie 1903-08 het ook die teruggekeerde Nederlanders laat swaarkry en Henk moes 'n betrekking by 'n tabakswinkel in Pretoria aanvaar. Hy het intussen voortgegaan met teken en skilder. In 1920 het hy sy eerste skildery verkoop en wel aan die bekende kunshandel E. Schweickerdt te Pretoria. Na betrekkings by die Staatsbiblioteek en as kunsdosent in die onderwyskolleges te Pretoria en Heidelberg in 1920-23 het hy hom volledig aan die Kuns gewy.

In sy eerste jare het hy intens die invloed van Nederlandse skilders van die voorgaande geslag, in Suid-Afrika werksaam, met name van Frans Oerder en Pieter Wenning, ondergaan. Hy het in 1925 Europa besoek en heel onwennig teenoor die modernismes daar gestaan, maar hy is beïnvloed deur die post-impressioniste en die Nederlandse skilder en denker oor kuns Willem van Koningenburg. Hy het in Suid-Afrika sy eie weë gesoek en die meester van die Suid-Afrikaanse landskap in talle variante geword. Daartoe het hy in Suid- en Suidwes-Afrika baie gereis en geskets.

Die regering het groot opdragte aan hom verstrek, in 1932-33 32 landskapstafrele vir die nuwe hoofstasie in Johannesburg en in 1933 muurskilderinge in die Suid-Afrika-Huis te Londen waar hy gewerk het. Hierdie werke het veel aandag getrek en aan sy bekendheid bygedra.

Na 1940 was hy as kunstenaar oor sy hoogtepunt heen. Hy het ou tema's herhaal en selde nuwe weë gesoek, maar weens sy vakmanskap het sy werk tegnies op hoë peil gebly. Sy biograaf, Dr. A.J. Werth, direkteur van die Pretoriase Kunsmuseum, skryf: "Pierneef was en is die eerste Suid-Afrikaanse kunstenaar wat 'n heeltemal nuwe siening en 'n heeltemal nuwe uitbeelding van die Suid-Afrikaanse landskap gebring het. Hierin is hy 'n ware pionier van die beeldende kunste in Suid-Afrika"²

Die kunshistorica Frieda Harmsen van UNISA het oor hom geskryf: "He was one of the first to break away from the gentle descriptive depictions of the landscape. He gave it a formal organisation, submitted it to a cerebral pattern that was evocative of the expansive, arid, sun-bleached land. Pierneef painted in almost all parts of South Africa, but he is remembered primarily as the painter of the Bushveld, the dry plains of the Orange Free State and the semidesert of South West Africa Even today it is not uncommon to

Portret van die Kunsskilder
JACOB HENDRIK PIERNEEF,
Pretoria 1886-1957
Foto: NASKO

to speak of Pierneef colours (at dawn or sunset), a Pierneef glare (in the 1950s his pictures were so pale pink and blue that one involuntarily turned one's eyes from the whiteness of the scene), Pierneef clouds (summer thunderheads), Pierneef koppies (flat-topped hills of the Orange Free State) and Pierneef trees (his ubiquitous umbrella thorn)".³

1. 'n Deeglike artikel oor die Nederlandse kunsskilder van Mevrou Gré van der Waal-Braaksma, getitel "Willem van Konijnenburg en sy tyd", het verskyn in die *Suid-Afrikaanse Tydskrif vir kultuurgeskiedenis*, jaargang 3 no. 1, Pretoria, Januarie 1986, p.29-36.
2. *Suid-Afrikaanse Biografiese Woordeboek*, deel 4, Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing (RGN) en Butterworth, Pretoria-Durban 1981, p.485.
3. Frieda Harmsen; "Art in South Africa, A short survey", special issue of *Report from South Africa*, monthly review published by the embassy of South Africa in London July-August 1972, p. 9 en 13.
Pretoriana no. 23 van April 1957, p. 5-8, bevat 'n kort bydrae "Die Universiteit van Pretoria vereer Pierneef", te wete met 'n eredoktoraat op 30 Maart 1957; die skrywer word nie genoem nie. In *Pretoriana* no. 25 van Desember 1957, p. 1-2, het Dr. W.H.J. Punt 'n "In memoriam Henk Pierneef" gepubliseer. Hy skryf dat die skilder baie van Pretoria gehou het. Pierneef is op 4 Oktober 1957 in Pretoria oorlede.

**GESKIEDKUNDIGE OORSIG VAN
SKOOLTUINEKOMPETISIE 1955-1985**
Saamgestel deur Mev. S.W. Jacobs, bestuurslid

Die Skooltuinekompetisie, waarin meegeding word om 'n prys vir die mooiste laerskooltuin in Pretoria en omgewing, is vanjaar 30 jaar oud. Die Genootskap Oud-Pretoria het in 1955 hierdie kompetisie as sy bydrae tot die eeufees van Pretoria ingestel. Sedertdien het die kompetisie elke jaar plaasgevind, behalwe in 1960 toe dit weens droogtetoestande nie gehou kon word nie.

Die doel daarvan is veral om 'n liefde vir die natuur en ons inheemse plantegroei by die jong kind aan te moedig, en hom te leer om ons groen erfenis te bewaar. Deur die skooltuinekompetisie probeer die Genootskap Oud-Pretoria om die verband tussen die stad en die natuur wat sedert Pretoria se stigtingsjare bestaan, te verstewig, en om die skole aan te moedig om tuine op die skoolgronde te ontwikkel. Die verfraaiing van die skoolterrein het 'n sterk invloed op die kind en latere volwassene.

Die beoordeling van die tuine vind gedurende Oktober/November elke jaar plaas, en geskied volgens 'n skema van punttoekenning wat so ingedeel is dat dit vir alle skole moontlik is om aan die kompetisie deel te neem en vir 'n prys in aanmerking te kom. 'n Wisseltrofee ('n sierlike skild van witstinkhout waarop verskillende plant- en blomsoorte afgebeeld is) word sedert die ontstaan van die kompetisie in 1955 jaarliks aan die wenskool toegeken. Van 1963 af word 'n pragtige silwer beker, die Willie Nel-trofee, ook jaarliks uitgelooft. Hierdie trofee is deur mnr. W.R. Nel, voormalige voorsitter van die skoolkomitee van die Pretoria Tuine Laerskool, aan die Genootskap Oud-Pretoria geskenk. In 1977 is 'n tweede, baie mooi skild vervaardig, en daarna het mej. Wellman ook nog twee bekere geskenk.

Die getal inskrywings vir die skooltuinekompetisie wissel van jaar tot jaar. In 1985 het 25 skole deelgeneem. Reeds sedert die ontstaan van die kompetisie is daar verhoë tot die Engels-medium laerskole gerig om ook in te skryf, en in 1958 word daar in die toespraak wat by die oorhandiging van die skild aan die wenskool gemaak is, gemeld dat geen Engels-medium skool daardie jaar ingeskryf het nie. Gevolglik is die Genootskap verheug dat 9 uit die 25 skole wat in 1985 deelgeneem het, Engels-medium skole is, d.w.s. 36%.

Die wenners van die kompetisie in 1985 is soos volg:

1ste prys	Laerskool Voorpos, Waverley
2de prys	Laerskool Rachel de Beer, Pretoria-Noord
3de prys	Laerskool Fleur, Lyttelton
4de prys	Laerskool Akasia, Pretoria-Noord

'n Ontleding van die lys van wenners sedert instelling van die skooltuinekompetisie in 1955 het aan die lig gebring dat 29 verskillende skole op een of ander stadium onder die eerste vier plekke geëindig het. Die skool wat dit die meeste, naamlik 21 keer, reggekry het, is die Laerskool Rachel de Beer, met die Laerskool Die Poort kort op hulle hakke, naamlik 19 keer.

Die beoordeling van die tuine word die afgelope paar jaar deur mnr. J.E. Repton behartig, aan wie die Genootskap Oud-Pretoria baie dank en waardeering verskuldig is.

WENNERS VAN DIE SKOOLTUINE-KOMPETISIE SEDERT INSTELLING

JAAR	1STE PRYS	2DE PRYS	3DE PRYS
1955	Danie Malanskool	Pretoria Tuine Laerskool	Genl.Jac.Pienaar
1956	Pretoria Tuine Laerskool	Gen. Andries Brinkskool	Danvilleskool
1957	-do-	Danvilleskool	Pierneefskool
1958	-do-	Beide Rachel de Beer en Wonderboom-Suid	—
1959	Rachel de Beer	Pretoria-Tuine	Totiusdal
1960	Weens droogtetoestande kon kompetisie nie gehou word nie.		
1961	Rachel de Beer	—	—
1962	Pretoria Tuine	Rachel de Beer	Danie Malan
1963	Pretoria-Oos	-do-	Die Poort
1964	-do-	Die Poort	Die Heuwel
1965	Pretoria Tuine	-do-	-do-
1966	Laerskool Die Heuwel	Pretoria-Oos	Rachel de Beer
1967	Rachel de Beer	Laerskool Saamspan, Mountain-View	Pretoria-Oos
1968	-do-	Laerskool Die Poort	L.skool Saamspan
1969	Laerskool Die Poort	Rachel de Beer	Voorpos,Waverley
1970	Rachel de Beer	Die Poort	Waterkloof Prim.
1971	Die Poort	Rachel de Beer	Pretoria-Oos
1972	Hamilton Primary	Die Poort	Rachel de Beer
1973	Die Poort	Rachel de Beer	Pretoria-Oos
1974	Rachel de Beer	Die Poort	Hamilton Primary
1975	Die Poort	Rachel de Beer	Pretoria-Oos
1976	-do-	-do-	Voorpos

In 1977 is die kompetisie verdeel in pryse vir groot terrein- en klein terrein-skole. Die wenners was as volg:

	1STE PRYS (SKILD)	2DE PRYS (BEKER)	3DE PRYS (BEKER)
1977	Groot terrein Die Poort	Rachel de Beer	—
	Klein terrein Monumentpark L.skool	Die Heuwel Laerskool	Gen.A.Brinkskool
1978	Eerste kategorie Rachel de Beer	Monumentpark	Die Heuwel
	Tweede kategorie Die Poort	Boysens	Skuilkrans

In 1979 is die kompetisie verdeel in pryse vir gevestigde tuine en nuwe tuine:

	1STE PRYS (SKILD)	2DE PRYS (BEKER)	3DE PRYS (BEKER)
1979	Gevestigde tuine Valhalla	Rachel de Beer	Die Poort
	Nuwe tuine Voortrekker Eeufees	Skuilkrans	Nellie Swart

In 1980 is vier pryse toegeken:

	1STE PRYS (SKILD)	2DE PRYS (SKILD)
1980	Voortrekker Eeufees L/S	Die Poort
	3DE PRYS (BEKER)	4DE PRYS (BEKER)
	Monumentpark	Rachel de Beer

	1STE PRYS	2DE PRYS	3DE PRYS
1981	Laerskool Die Poort	Voortrekker Eeufees	Gen. Andries Brink
1982	L/S Derdepoort	L/S Monumentpark	L/S Steph. Roos
1983	" Die Poort	" Derdepoort	" Lynnwood Ridge
1984	" Rachel de Beer	" Fleur	" Mayville
1985	" Voorpos	" Rachel de Beer	" Fleur

	4DE PRYS	5DE PRYS	6DE PRYS
1981	Skuilkrans	Wonderboom	Valhalla
1982	L/S Wonderboom	L/S Valhalla	L/S Skuilkrans
1983	" Fleur	" Kwaggasrand	" Voorpos
1984	" Wonderboom	" Die Poort	" Voorpos
1985	" Akasia	(GEEN 5DE & 6DE PRYS TOEGEKEN OMDAT BEKERS NIE OPGESPOOR KON WORD NIE)	

HERDENKING VAN DIE STIGTING VAN MELROSEHUIS 1886 - 1986

Aan een van die vroeër deftige strate van Pretoria, Jacob Maréstraat, teenoor die oudste stadspark staan die opvallende Melrosehuis met die sierlike, ietwat oordadige boustyl en inrigting van die laat-Viktoriaanse tydperk. Dit is in of omstreeks 1886 gebou in opdrag van die ondernemende Skotse sakeman George Heys. Volgens goeie bron het die regering van die Zuid-Afrikaansche Republiek daar eenmaal hooggeplaaste gaste gehuisves. Dit is verklaarbaar dat die Britse opperbevelhebber lord Roberts kort na sy intog in Pretoria op 5 Junie 1900 sy intrek in dié woonhuis geneem het en dat sy opvolger Kitchener dit ook gedoen het. Twee jaar lank was die huis die hoofkwartier van die Britse oorlogvoering teen republikeinse strydmagte. Daar is die verdrag van Vereeniging, waarin die Boererepublieke hul onafhanklikheid verloor het, in die laat aand van 31 Mei 1902 onderteken - een van die belangrikste gebeurtenisse in die geskiedenis van Suid-Afrika. Daarna het die militêre die huis verlaat en het dit weer 'n gewone familiehuis van die gesin Heys geword.

Die Stadsraad van Pretoria het gelukkig die besondere huis en sy inhoud van Heys se erfgename gekoop en bewaar as tipies vir 'n soort huis wat redelik talryk was en nou skaars is. In hierdie jaar 1986 herdenk ons die stigting van Melrosehuis 100 jaar gelede. Dit is nou 'n museum. Die kuratrise, Mej. M. Joubert, het daaroor die volgende artikel geskryf en geïllustreer. Daaraan vooraf gaan die teks van 'n uitvoerig verlugte artikel wat Jean Wilmot 25 jaar gelede in *Suid-Afrikaanse Panorama* van November 1961 gepubliseer het.

Die sierlike pentekeninge van Melrosehuis by hierdie bydrae is gemaak deur argitek Hannes Meiring te Pretoria en is ontleen aan sy boek *Pretoria 125*, uitgegee deur Human en Rousseau, Kaapstad 1980, p. 77; hy gee op p. 76-80 'n beskrywing en geskiedenis van die huis in Engels en Afrikaans.

C. de Jong

WAAK OOR DIE VERLEDE deur Jean Wilmot

Die vertrek waarin die verdrag onderteken is wat 'n einde aan die Anglo-Boereoorlog gemaak het, was en is nog steeds Melrose-huis se eetkamer. Die huis is nog in besit van die nasate van die oorspronklike eienaar. Met uitsondering van vars blomme, waarvan die kleure 'n pragtige teenstelling-vorm met die sierlike mahonie- en rooshout-meubels, is die vertrek nog net soos dit op 31 Mei 1902 was.

Dit is 'n indrukwekkende kamer met ruim afmetings. Deur die lang vensters, wat feitlik die hele muur aan die suidekant beslaan, stroom lig na binne. Groot olieverskilderye in massiewe rame pryk teen die mure. Leerstoel en 'n bank, tafeltjies, 'n groot Viktoriaanse buffet en 'n lang tafel in die middel versier die vertrek. In die mahonieblad van die groot tafel is 'n silwerplaat met die naamtekening van die leiers wat die vredesverdrag onderteken het.

Elke handtekening is 'n getroue weergawe van die outentieke handtekening op die verdrag. Die Verdrag van die Vrede van Vereeniging word so ge-

L 4a

L 4b

Tekeninge deur Hannes Meiring van die Melrosehuis aan die suidkant van Jacob Maréstraat te Pretoria; bo is die vooraansig met die straathek en die twee arende op die hekpale, onder is die gesig op die ooskant van die huis.

Met dank oorgeneem uit Hannes Meiring, *Pretoria 125*, by Human en Rousseau, Kaapstad 1980, p. 77

noem omdat die voorwaardes op die Transvaalse dorp Vereeniging bespreek is. Die verdrag is op Vereeniging opgestel en na Melrose-huis in Pretoria vir ondertekening gebring.

Hoe het Melrose-huis die middelpunt geword van een van Suid-Afrika se belangrikste volkeregtelike gebeurtenisse? Daar moet in die geskiedenis gedelf word om te begryp watter omstandighede tot daardie belangrike Meidag aanleiding gegee het.

George Heys was 'n gesiene, welvarende man. Hy was die eienaar van Air-landgoed, 'n plaas in Oos-Transvaal, en hy het sakebelange in Pretoria gehad. Hy was ook die vader van etlike dogters en soos dit gewoonlik met dogters gaan, het hulle die opwinding van die dorpslewe bo die rustigheid van 'n landelike leefwyse verkies. Mnr. Heys het aan 'n argitek, Lue Vale, opdrag gegee om 'n geskikte dorps huis vir hom te ontwerp. Op 'n perseel wat op die huidige Jacob Maréstraat front en tot by die straat aan die agterkant deurloop, is Melrose-huis gebou. In 1880 is daar met die bouwerk begin wat etlike jare geduur het. Uiteindelik is die dubbelverdieping-gebou in die Viktoriaanse boustyl voltooi. Hoewel dit nie 'n mooi huis was nie, was dit beslis 'n imposante woning.

Op die grondvloer is daar ontvangskamers, 'n studeerkamer met groot rakke vol boeke, 'n oggendkamer, 'n eetkamer, 'n biljartkamer en 'n blommehuisie aan die westekant. 'n Breë trap lei na die eerste verdieping waar die slaapkamers is. Van hierdie vloer loop 'n steil, nou trap na die solderkamers. 'n Klippad lei van die agterkant van die huis na die bediendekwartiere, koetshuis en stalle, wat nou nie meer gebruik word nie. Met sy ruim vertrekke, pragtige meubels, negentiende-eeuse porselein en glasware, was Melrose-huis ideaal geskik vir onthale en destyds die elegantste woning in Pretoria. Dis heelwaarskynlik waarom lord Roberts in Junie 1900, met die val van Pretoria, besluit het om dit as hoofkwartier van die Britse bevel te gebruik.

Lord Roberts se pligsbesoek is beëindig en hy is na Brittanje terug. Die nuwe bevelvoerder, lord Kitchener, het sy intrek in Melrose-huis geneem. Daarna het die woning sy kleurrykste era beleef. Kitchener het die huishouding op militêre grondslag gereël. Daar was netjiese Indiër-soldaatbediendes en 'n stal vol spogperde. Hy het op groot skaal onthaal en dit was destyds 'n eer om na 'n onthaal aan Melrose-huis uitgenooi te word. Uit een van die onderste vertrekke het Kitchener sy oorlogsvoering gereël. Die huidige eienares, 'n kleindogter van George Heys, vertel dat saluerende offisiere en lyfdienaars uiteindelik die tapyt voor Kitchener se lessenaar deurgetrap het.

Die uur van bestemming het genader. Dit was April 1902. Hoewel die oorlog nog voortgeduur het, was daar al sprake van vrede. Reëlins is reeds getref vir onderhandelings tussen die Boere- en Britse magte. Op 12 April het sestien afgevaardigdes van die Boeremagte by Melrose-huis aangekom. Hulle is gasvry en met militêre eerbewys ontvang en daar is onmiddellik met die eerste vergadering begin wat uiteindelik tot die ondertekening van die vredesverdrag en die beëindiging van die oorlog sou lei.

Gesamentlik is besluit om die afgevaardigdes se bewegings so stil as moontlik te hou. Hulle is in die woning wat aan Melrose-huis grens, gehuisves. Hulle kom en gaan is vergemaklik en terselfdertyd verbloem, deur die gebruik van 'n

opening wat in die laning tussen die huise gekap is.

Geen finaliteit kon op die vergadering bereik word nie, deels omdat dit slegs 'n voorlopige bespreking was en deels omdat die afgevaardigdes na hul leiers moes terugkeer om 'n mandaat te verkry om op 15 Mei op Vereeniging te ontmoet. Toe daardie vergadering plaasgevind het, was daar nagenoeg 60 afgevaardigdes teenwoordig. Hierdie keer het die besprekings byna drie weke lank geduur. Ten spyte van veelvuldige probleme het sake uiteindelik die stadium bereik waar lord Milner en Kitchener met die Kommissie van Vyf – Botha, Hertzog, De la Rey, De Wet en Smuts - in konferensie aan Melrose-huis was. Smuts, wat later een van Suid-Afrika se bekendste staatsmanne sou word, was daar, nie as afgevaardigde nie, maar as regsadviseur vir genl. Hertzog.

Dit is 'n sonderlinge en treffende ervaring om aan die konferensietafel in Melrose-huis te sit in 'n stoel waarop 'n lid van die Kommissie gesit het en in die herinnering terug te gaan na die wisselende emosies wat in die kamer afgespeel het. Weer eens kan die gespanne stilte ervaar word waarin die enigste geluid die krap van die pen op papier was soos die manne een vir een hul handtekening aangebring het op die vier perkamente wat die verdrag van die Vrede van Vereeniging swart op wit neergelê het.

Uit: *Suid-Afrikaanse Panorama*, Pretoria, November 1961